

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

УДК 341.456:351.745.7:343.431

Дубина Владислав Іванович –
заступник начальника Департаменту
боротьби зі злочинами, пов'язаними
з торгівлею людьми, МВС України

Міжнародна взаємодія оперативних підрозділів МВС України з використанням інформаційних технологій у сфері протидії торгівлі людьми

Розкрито особливості взаємодії оперативних підрозділів МВС України з використанням інформаційних технологій у сфері протидії торгівлі людьми. Акцентовано увагу на підвищенні рівня усвідомлення важливості зв'язків між торгівлею людьми, інформаційними технологіями та кіберзлочинністю, визначення шляхів взаємодії щодо виявлення, попередження та розслідування таких злочинів.

Ключові слова: міжнародна взаємодія; інформаційні технології; протидія торгівлі людьми.

Однією з головних проблем під час виявлення та припинення злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, є їх транснаціональний характер. Адже аналіз практики свідчить про те, що часто потерпілі, свідки й обвинувачені потенційно можуть бути представниками різних держав. Така ситуація може ускладнюватися з огляду на те, що зазначені злочини сягають за межі однієї держави. Їх фігуранти можуть бути затримані, заарештовані поза юрисдикцією України, що зумовлює використання процедур видачі після, можливо, міжнародного ордеру на арешт. Під час активного виявлення злочинів, зокрема внаслідок попереднього збирання оперативних даних, оперативні підрозділи потребують отримання інформації з інших юрисдикцій. Докази можуть бути одержані через офіційні й

неофіційні канали, а оперативні контакти із закордонними колегами можуть відбуватися лише на офіційному рівні.

Як свідчить аналіз дослідження, взаємодія органів внутрішніх справ України з правоохоронними органами іноземних держав і міжнародними організаціями з питань обміну відомостями оперативно-розшукового характеру у сфері торгівлі людьми повинна мати систематичний характер і полягати в отриманні та передачі даних про протиправні діяння окремих осіб і груп, обставини вчинення таких діянь та інші дані, що можуть бути доказами в кримінальному провадженні, а також у надсиланні запитів щодо проведення оперативно-розшукових заходів (опитування осіб, їх перевірка за оперативними й іншими обліками, підтвердження наявності адреси фізичних та юридичних осіб, достовірності документів, візуальне спостереження, надання інформації, що становить банківську чи комерційну таємницю, якщо це не суперечить вимогам законодавства України, іншої держави та міжнародним договорам у цій сфері тощо).

Отже, необхідним є розроблення особливостей взаємодії оперативних підрозділів МВС України з використанням інформаційних технологій у сфері протидії торгівлі людьми, формулювання окремих шляхів їх удосконалення. Свою позицію щодо протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми, висловили чимало науковців, серед яких М. І. Андрієнко, М. О. Васильєва, В. А. Глухверя, О. М. Ємець, А. М. Орлеан, Є. Ф. Стрекалов, В. М. Підгородинський, О. В. Святун, Є. Д. Скулиш, Я. Г. Лизогуб, В. В. Матвійчук, А. А. Небитов, Д. Й. Никифорчук, М. О. Шилін, С. С. Яценко та ін.

Проте на сьогодні публікації у фахових виданнях щодо проблем та шляхів удосконалення взаємодії оперативних підрозділів МВС України з використанням інформаційних технологій у сфері протидії торгівлі людьми висвітлено недостатньо, що спонукає до подальшого аналізу.

Метою пропонованої увазі статті є вивчення особливостей взаємодії оперативних підрозділів МВС України з використанням інформаційних технологій у сфері протидії торгівлі людьми та розроблення шляхів удосконалення такої взаємодії.

Співпраця органів внутрішніх справ України з правоохоронними органами іноземних держав із питань обміну відомостями оперативно-розшукового характеру з метою

запобігання транснаціональним злочинам та їх розкриття, а також реагування на повідомлення та запити правоохоронних органів іноземних держав здійснюється лише через структурні підрозділи апарату МВС України за напрямками оперативно-службової діяльності, Управління міжнародних зв'язків та Робочий апарат Укрбюро Інтерполу. Ця організація [1, с. 56] відіграє ключову роль у міжнародній взаємодії правоохоронних органів із питань протидії торгівлі людьми. Інтерпол серед іншого забезпечує функціонування банку даних стосовно дітей, які стали жертвами сексуальної експлуатації.

Одним із пріоритетних напрямів діяльності Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерполу є протидія злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми. Для забезпечення ефективної реалізації функцій організації в структурі директорату з окремих видів злочинів Генерального секретаріату створено відділ протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми, завданнями якого є:

координування співпраці правоохоронних органів держав – членів Інтерполу в справах щодо продії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми з метою сексуальної, трудової експлуатації, з розповсюдженням дитячої порнографії, організуванням незаконної міграції;

створення та забезпечення функціонування спеціалізованих банків даних щодо осіб, причетних до торгівлі людьми;

ведення банку даних порнографічних зображень неповнолітніх;

ідентифікація потерпілих у справах про транснаціональні злочини, пов'язані зі створенням і розповсюдженням дитячої порнографії;

запровадження й реалізація аналітичних проектів у сфері торгівлі людьми;

організація та проведення міжнародних науково-практичних заходів із проблем протидії торгівлі людьми (конференцій, тренінгів, оперативних зустрічей тощо).

Банк даних порнографічних зображень неповнолітніх містить понад 500 тис. зображень. Метою його запровадження є допомога правоохоронним органам різних держав щодо ідентифікації неповнолітніх, яких використовували під час створення дитячої порнографії, а також виявлення та припинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із систематичною сексуальною експлуатацією дітей. Доступ до зазначеного банку

даних отримують правоохоронні органи за умови їх активної участі в його наповненні.

Аналітичні проекти з питань торгівлі людьми реалізовує Генеральний секретаріат за участі держав – учасниць Інтерполу, яких стосується зазначена проблема. Так, наприклад, у межах проекту «Червоні шляхи» («Redroutes») здійснено аналіз інформації з усіх держав Європи, Центральної та Південно-Східної Азії й Близького Сходу. Метою цього проекту був моніторинг ситуації щодо торгівлі жінками з країн Східної Європи та пострадянських держав Азії. Зокрема, він передбачав вивчення статистичної інформації про країни походження та країни призначення жертв торгівлі людьми, маршрути, характеристики організованих злочинних груп, залучених до цього виду злочинного бізнесу, розподіл за віковими й іншими характеристиками постраждалих і підозрюваних. До того ж, у межах проекту було створено відповідний банк даних постраждалих і підозрюваних у злочинах, пов'язаних із торгівлею людьми.

Окрім взаємодії у сфері протидії торгівлі людьми через Інтерпол, існують інші шляхи співпраці. Зокрема, зі службами безпеки державних органів, приватними юридичними та фізичними особами, які професійно займаються протидією торгівлі людьми, правоохоронні органи співпрацюють зазвичай шляхом обміну інформацією.

Серед приватних підприємств найбільш результативною є взаємодія з провайдерами (операторами) телекомунікацій.

Відповідно до п. 4 ст. 39 Закону України «Про телекомунікації» від 18 листопада 2003 р., оператори телекомунікацій зобов'язані за власні кошти встановлювати на своїх телекомунікаційних мережах технічні засоби, необхідні для здійснення уповноваженими органами оперативно-розшукових заходів, і забезпечувати функціонування цих приладів, а також у межах своїх повноважень сприяти проведенню оперативно-розшукових заходів та недопущенню розголошення організаційних і тактичних прийомів їх проведення. Оператори телекомунікацій зобов'язані гарантувати захист зазначених технічних засобів від несанкціонованого доступу.

У 2010 р. у межах боротьби з дитячою порнографією п. 2 ст. 39 Закону України «Про телекомунікації» було доповнено важливою нормою, згідно з якою оператори (провайдери)

телекомунікацій зберігають та надають інформацію про з'єднання свого абонента в порядку, визначеному законом [2]. Таким чином, на законодавчому рівні закріплено обов'язок оператора (провайдера) телекомунікацій не тільки реєструвати мережну активність своїх клієнтів, а й зберігати таку інформацію протягом певного часу.

Структуру та вимоги до систем перехоплення, наявних у провайдерів телекомунікацій, відображено в нормативному документі «Технічні засоби для здійснення уповноваженими органами оперативного-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій у телекомунікаційних мережах загального користування України. Загальні технічні вимоги», затвердженому спільним наказом Служби безпеки України та Адміністрації Держспецзв'язку від 13 лютого 2014 р. № 48/75 [3].

Так, згідно з Конвенцією про кіберзлочинність, у межах взаємодії правоохоронних органів у боротьбі з високотехнологічною злочинністю створено цілодобову мережу для здійснення контактів із метою надання негайної допомоги в розслідуванні або переслідуванні стосовно кримінальних правопорушень, пов'язаних із комп'ютерними системами та даними, або задля збирання доказів у електронній формі, що стосуються кримінального правопорушення [4, с. 648]. Зміст такої допомоги становлять: а) надання технічних порад; б) збереження даних; в) збирання доказів, надання юридичної інформації та з'ясування місцеперебування підозрюваного.

Також варто розглянути взаємодію безпосередньо між правоохоронними органами різних країн. Так, у межах взаємодії з правоохоронними органами США працівникам правоохоронних органів України варто домовитись про спільне використання автоматизованих систем. Одним із відповідних ресурсів, що містить інформацію про IP-адреси, з яких здійснюється розповсюдження дитячої порнографії в режимі реального часу із зазначенням країни та міста розповсюдження, є secure.icaccops.com. Для реєстрації на цьому ресурсі використовують форму за адресою <https://secure.icaccops.com/users/reqaccount.asp?country=US> (рис. 1).

Country:	Ukraine
Name:	(First and Last Name Only, e.g. John Doe)
Password:	(8 or more characters)
Department (Do not abbreviate):	
Street:	
City:	
State / Region:	Cherkas'ka Oblast'
Zip:	
Phone:	
Agency Email:	
Please Read:	If you do not select your Task Force area below, your ICAC Commander won't be able to authorize your access!
ICAC Taskforce Area:	No ICAC (Not in United States)
Account Managed By:	ICAC (Most accounts will be managed by ICAC)
Assignment Location:	
Datetime:	7/21/2015 7:28:19 AM
Ip:	80.
Non-member:	☐ (In taskforce area but not a member)
Comments: Include training date and location.	
	Insert record

Рис. 1. Форма реєстрації

Серед документів у сфері міжнародного співробітництва щодо протидії торгівлі людьми наявні Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює цю Конвенцію (обидва документи ратифіковано резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 15 листопада 2000 р.). В Україні імплементовано визначені в цій конвенції стандарти, а також криміналізовано торгівлю людьми як тяжкий (особливо тяжкий) злочин на національному рівні.

Відповідно до Закону України «Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності», та протоколів, що її доповнюють, Генеральна прокуратура України є центральним органом в Україні, на яку покладено повноваження згідно з п. 13 ст. 18 Конвенції щодо клопотань про надання взаємної правової допомоги під час розслідування кримінальних проваджень, пов'язаних із торгівлею людьми.

Важливе значення для налагодження такої взаємодії мають двосторонні та багатосторонні міжнародні договори між країнами, адже саме на їх основі відбувається співпраця між поліцейськими відомствами різних країн.

Міжнародна співпраця зазвичай розпочинається з обміну оперативною інформацією через обрані правоохоронцями канали (міжнародні організації правоохоронного характеру, «офіцерів зв'язку», особисті контакти тощо) та її перевірки залученими до взаємодії сторонами.

Особливість оперативно-розшукової діяльності на цьому етапі полягає в постійному обміні інформацією (даними) про торгівлю людьми між працівниками правоохоронних органів та узгодженні заходів, яких уживають під час здійснення оперативних комбінацій. Особливо важливим є дотримання цих принципів під час реалізації оперативних матеріалів, оскільки потрібно виявити й затримати всіх членів транснаціональної злочинної групи, отримати доказову інформацію, яку надалі можна буде використовувати для викриття підозрюваних у торгівлі людьми, вирішити питання про повернення та надання допомоги потерпілим від торгівлі людьми. Після початку кримінальних проваджень і проведення необхідних слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій здійснюють обмін матеріалами й виконують інші завдання досудового розслідування на підставі надісланих клопотань про надання міжнародної правової допомоги. Для забезпечення найбільшої ефективності такої роботи працівники поліції однієї країни можуть бути присутніми під час проведення їх іноземними колегами процесуальних і слідчих (розшукових) дій у межах згаданих звернень.

Як уже було зазначено, одним із важливих напрямів міжнародної співпраці правоохоронних органів країни у сфері

протидії торгівлі людьми є взаємодія в межах міжнародної правової допомоги в кримінальних провадженнях цієї категорії. Її вагомість у тому, що отримані відповіді на клопотання про надання такої допомоги мають доказове значення.

Досить часто під час здійснення оперативних розробок і розслідування кримінальних проваджень розглядуваної категорії (зокрема надіслання клопотань про надання міжнародної правової допомоги) виникає необхідність участі працівників органів внутрішніх справ України в проведенні негласних слідчих (розшукових) та слідчих (розшукових) дій на території іноземних держав. Їх виїзд можливий у разі, коли закордонні поліцейські відомства не виконали або не можуть сповна виконати запитувані дії без безпосередніх контактів з українськими правоохоронцями. Під час виконання необхідних дій на території іншої держави останні зобов'язані дотримуватися національного законодавства країни перебування.

Для забезпечення розгляду правоохоронними органами зарубіжної держави питання участі працівників органів внутрішніх справ України в проведенні слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій у межах надання міжнародної правової допомоги обґрунтовують у відповідному клопотанні з повідомленням складу слідчо-оперативної групи.

За наявності позитивної відповіді країни, до якої заплановане відрядження, керівництво структурного підрозділу центрального апарату МВС України письмовим рапортом доповідає про це міністрові або його заступникам, які приймають рішення щодо дозволу на виїзд, про яке інформують ініціатора клопотання, а необхідні матеріали передають до Управління міжнародних зв'язків МВС України.

Аналізуючи зазначений вид взаємодії, його можна розглядати як участь у:

- здійсненні заходів оперативно-розшукового характеру;
- проведенні слідчих (розшукових) та інших дій у межах надання міжнародної правової допомоги (у їх числі виїзди для конвоювання розшукуваних і затриманих за кордоном осіб, які переховуються на території інших держав від органів досудового розслідування і суду або ухилялися від відбування кримінального покарання, призначеного судовими органами України).

У межах дослідження інституту міжнародної взаємодії правоохоронних органів під час протидії торгівлі людьми слід відзначити роль Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) в удосконаленні цієї діяльності. Діяльність ОБСЄ в напрямі протидії міжнародному трафіку здійснюється на підставі Плану дій по боротьбі з торгівлею людьми, затвердженому 55 закордонними міністрами на Маастрихтській Раді міністрів у грудні 2003 р. Документ має на меті забезпечити країн – учасниць Організації необхідним інструментарієм, що сприятиме реалізації функцій із ліквідації каналів вербування та переміщення осіб за кордон із метою експлуатації.

План дій передбачає всебічний підхід до проблеми та низку заходів щодо протидії цій сучасній формі рабства на національному й міжнародному рівнях у сферах попередження, виявлення та припинення кримінальних правопорушень цієї спрямованості.

План дій також передбачає низку зобов'язань і рекомендацій для реалізації на національному рівні:

- упровадження національних механізмів переадресації постраждалих;

- призначення національних координаторів і доповідачів;

- розроблення національних планів та програм у сфері протидії міжнародному трафіку;

- передбачення національним законодавством кримінальної відповідальності за торгівлю людьми;

- забезпечення захисту та надання притулку жертвам;

- створення спеціалізованих підрозділів правоохоронних органів із протидії торгівлі людьми як у країнах походження, так і в країнах призначення.

Реалізація організацією положень зазначеного документа в Україні здійснюється через Офіс Координатора проектів ОБСЄ в Україні, який надає допомогу уряду України у впровадженні національної стратегії боротьби з торгівлею людьми на політичному рівні, у сфері попередження, активізації переслідування та криміналізації цього кримінального правопорушення, надання допомоги постраждалим і дослідження проблеми торгівлі людьми.

Підтримуючи зусилля України щодо превенції таких грубих порушень прав людини, Офіс здійснює низку заходів для підвищення рівня обізнаності й усвідомлення ризиків і наслідків торгівлі людьми серед працівників органів державної влади,

потенційних жертв торгівлі людьми та неурядових організацій. З цією метою в посольствах і консульствах іноземних держав в Україні розповсюджуються інформаційно-довідкові матеріали із зазначених питань, упроваджуються проекти, надається підтримка неурядовим організаціям у роботі «гарячих ліній». Їх працівників разом із представниками державних установ і засобів масової інформації залучають до участі у відповідних тренінгах. До того ж, Офіс активно сприяє органам державної влади України у формуванні національного законодавства й урядових програм щодо протидії торгівлі людьми.

З метою підвищення професіоналізму та результативності органів внутрішніх справ у цьому напрямі оперативно-службової діяльності Офіс надає технічну допомогу й організовує за співпраці з українськими партнерами регулярні тренінги та семінари, робочі зустрічі з представниками поліцейських відомств іноземних держав із метою обміну позитивним досвідом і налагодження взаємодії. Офіс також активно співпрацює з МВС України у сфері фінансування перекладів клопотань про надання міжнародної правової допомоги в кримінальних провадженнях та матеріалів, що надходять за результатами їх виконання з-за кордону.

Також у межах здійснення міжнародної взаємодії важливо налагодити співпрацю не лише з державними та міжнародними органами, а й із громадськими організаціями, діяльність яких передбачає протидію торгівлі людьми.

Як відомо, жертви торгівлі людьми неохоче контактують із представниками правоохоронних органів. Тому сполучною ланкою між правоохоронними органами та постраждалими від зазначеного виду злочинів можуть стати саме такі організації. Необхідно прагнути до того, щоб взаєморозуміння між правоохоронними підрозділами й такими організаціями було на високому рівні. Це дасть змогу в постійному режимі одержувати оперативно значущу інформацію про жертв торгівлі людьми, які потрапили в поле зору таких організацій, а також про діяльність відповідних злочинних угруповань.

Так, інформацію зазвичай фіксують шляхом опитування представників цих організацій, а також жертв торгівлі людьми, яким вони надають відповідну допомогу. Зазначена інформація дає змогу правоохоронним підрозділам розпочати відповідну

перевірку шляхом провадження оперативно-розшукових заходів, слідчих і негласних (розшукових) дій [5, с. 69–70].

Підсумовуючи вищезазначене, можна констатувати, що міжнародна взаємодія оперативних підрозділів МВС України з використанням інформаційних технологій у протидії торгівлі людьми є діяльність різних не взаємопідпорядкованих суб'єктів, що фіксує як обмін інформацією, так і організацію спільних дій із питань виявлення, фіксування протиправних дій осіб чи груп осіб, які чинять злочини, пов'язані з торгівлею людьми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова компаративістика : [монографія] / О. М. Бандурка, М. М. Перепелиця, О. В. Манжай та ін. – Х. : Золота миля, 2013. – 352 с.

2. Про телекомунікації : Закон України від 18 листоп. 2003 р. № 1280-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 51. – Ч. 1. – Ст. 2644.

3. Технічні засоби для здійснення уповноваженими органами оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій у телекомунікаційних мережах загального користування України. Загальні технічні вимоги [Електронний ресурс] : наказ Служби безпеки України, Адміністрації Держспецзв'язку від 13.02.2014 № 48/75. – Режим доступу :

<http://ssu.kmu.gov.ua/sbu/doccatalog/document?id=122377>.

4. Манжай О. В. Проблеми нормативно-правового забезпечення боротьби з кіберзлочинністю в Україні [Електронний ресурс] / О. В. Манжай // Форум права. – 2013. – № 1. – С. 646–650. – Режим доступу :

http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/FP_index.htm_2013_1_109.pdf.

5. Торговля людьми и легализация преступных доходов. Вопросы противодействия : [науч.-практ. пособие] / А. Андреани и др. ; под. ред. О. П. Левченко. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2009. – 271 с.